

dr Lidia Brodowski

Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego

Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Lidia Brodowski

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:

2010 – doktor nauk prawnych, stopień nadany uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 20 stycznia 2010 r.

Tytuł rozprawy doktorskiej: „Ekstradycja jako instytucja prawa międzynarodowego”.

Promotor w przewodzie doktorskim: dr hab. Elżbieta Dynia.

Recenzenci w przewodzie doktorskim: dr hab. Anna Przyborowska - Klimczak, dr hab. Mieczysława Zdanowicz

2000 - magister prawa, dyplom uzyskany na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej Filia w Rzeszowie, dnia 23 maja 2000 r.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

1. 03. 2010 – obecnie – adiunkt w Zakładzie Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego

01.10.2003–28.02.2010 – asystent w Zakładzie Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego

4. Wskazanie osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2018 r., poz. 1789 ze zm.):

Lidia Brodowski, *Handel narządami ludzkimi w świetle prawa międzynarodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, ss. 302, ISBN 978-83-7996-656-1

Recenzent wydawniczy monografii: prof. dr hab. Tadeusz Gadkowski.

4.1. Cele naukowe prezentowanej monografii

Pragnienie, aby uszkodzony narząd móc zastąpić zdrowym, towarzyszy ludzkości od niepamiętnych czasów. Wskazane dążenie inspirowane było chęcią ratowania zdrowia i życia ludzkiego w sytuacjach, w których aktualny stan wiedzy medycznej nie pozwalał na wyleczenie danej choroby lub dolegliwości innymi znanymi sposobami. Zachowane dotąd legendy oraz przypowieści, potwierdzają, że próby ratowania życia i zdrowia ludzkiego poprzez zastępowanie chorego narządu zdrowym, pochodzącym od osoby zmarłej, a czasami od innej osoby żyjącej, mogły być podejmowane w licznych i często odległych od siebie kręgach cywilizacyjno-kulturowych: Azteków, Etrusków, Majów, ludów Tybetu i Chin.

Niezależnie od treści wielu różnych podań, pochodzących także z późniejszych okresów historycznych, należy zauważyć, że realne możliwości wykonywania przeszczepień ludzkich komórek, tkanek oraz narządów, które przynosiłyby oczekiwane i trwałe korzyści terapeutyczne, a w konsekwencji, prawdziwy postęp w dziedzinie transplantologii, nastąpił dopiero w wieku XX. Przyczynił się do tego rozwój immunologii transplantacyjnej, wykorzystanie nowych technik badania zgodności tkankowej, udoskonalenie sposobów przechowywania narządów, wprowadzenie nowych metod immunosupresji, a także zdolność zapobiegania i skuteczniejszego leczenia zakażeń, czy wreszcie opanowanie nowych technik chirurgicznych. Dzięki temu ówczesna transplantologia kliniczna mogła przejść od przeszczepiania komórek, tkanek i narządów zewnętrznych, do realizacji przeszczepień narządów wewnętrznych. W tym kontekście niezwykle ważnym było rozróżnienie przez Karla Landsteinerja w 1901 roku grup krwi, które pozwoliło na

rozpowszechnienie skutecznej metody przetaczania krwi jako samodzielnej transplantacji i niezbędnej transplantacji pomocniczej przy innych przeszczepieniach, np. serca. Z kolei odkrycie, po drugiej wojnie światowej, antygenu zgodności tkankowej, umożliwiło odpowiednie dobieranie narządów dawcy do biorcy, o najwyższym stopniu zgodności immunologicznej. Dokonujący się w omawianym obszarze postęp znalazł potwierdzenie w pierwszym, zakończonym sukcesem, przeszczepieniu nerki (1954); trzustki (1966), wątroby (1967), serca (1967 – sukces częściowy), jednoczesnym przeszczepieniu płuc i serca oraz serca i nerki (1968). Odkrycie w 1983 r. cyklosporyny – organicznego związku chemicznego zapobiegającego odrzucaniu przeszczepów, nieporównywalnie skuteczniejszego od innych dotychczas stosowanych środków, sprawiło, że zabiegi transplantacyjne stały się procedurą powszechnie dostępną i stosowaną.

Z upływem czasu okazało się jednak, że medycyna transplantacyjna stała się również, jak zauważył prof. Wojciech Rowiński, ofiarą własnego sukcesu. Dostrzeżono bowiem, że transplantacja takich narządów, jak wątroba, płuca czy serce, stanowi jedyny dostępny sposób leczenia krańcowej ich niewydolności, natomiast transplantacja nerki jest najbardziej skuteczną pod tym względem metodą terapeutyczną. Liczba osób oczekujących na przeszczepienie zaczęła systematycznie wzrastać, podczas gdy liczba narządów znajdujących zastosowanie w leczeniu transplantacyjnym pozostawała na stałym poziomie. Do chwilowego odwrócenia tego trendu przyczyniło się odejście od klasycznej definicji śmierci człowieka i zaakceptowanie tzw. koncepcji śmierci mózgu. Zauważono, że śmierć mózgu, z uwagi na jego właściwości, wyprzedza śmierć innych narządów, które mogą jeszcze przez pewien czas zachować właściwości biologiczne, przy mechanicznie podtrzymywanych czynnościach krążeniowo – oddechowych. Czynności mózgu nie da się natomiast zastąpić sztuczną aparaturą. Na tej podstawie stwierdzono, że skoro czynności układu krążenia i oddychania mogą być sztucznie podtrzymywane, to nie decydują o śmierci człowieka, a decyduje o tym trwałe zaprzestanie pracy mózgu.

Nowa definicja śmierci człowieka pozwoliła na zwiększenie liczby narządów pobieranych od zmarłych dawców. W dłuższej perspektywie czasowej okazało się jednak, że w wielu państwach pojawienie się możliwości pobierania narządów od zmarłych dawców niekoniecznie skutkuje zmniejszeniem zapotrzebowania, a w konsekwencji, efektywnym wykorzystaniem potencjału dawstwa *post mortem*. Zaczęto w związku z tym poszukiwać dodatkowych rozwiązań problemu, określanego już coraz częściej jako globalny niedostatek narządów do przeszczepienia. Doświadczenia związane z ksenotransplantacją (transplantacją obcogatunkową) nie przyniosły jak dotąd spodziewanych rezultatów.

Ewentualna hodowla ludzkich narządów lub ich druk w technologii 3-D, także pozostają wyzwaniem raczej bliżej nieokreślonej przyszłości. W tej sytuacji naturalnym niejako kierunkiem myślenia o sposobach zwiększenia dostępności narządów do celów transplantacyjnych było stopniowe akceptowanie możliwości pobierania narządów, oczywiście tylko niektórych, od osób żyjących. Jak się jednak okazało, takie działania nie tylko nie przyczyniły się znacząco do zaspokojenia rosnącego zapotrzebowania, ale otworzyły pole do potencjalnych nadużyć.

W związku z faktem, że ilość narządów nadających się do przeszczepienia jest względnie stała, a co najwyżej uzależniona od skuteczności procesu ich pozyskiwania i przyrostu demograficznego, zaczęło kształtować się myślenie o narządach ludzkich jako o dobrach „ekskluzywnych” i posiadających wymierną wartość ekonomiczną. Niewystarczająca, wobec rosnącego zapotrzebowania, podaż ludzkich narządów stworzyła pokusę ich pozyskiwania w zamian za wręczanie lub przyjmowanie określonych korzyści majątkowych. Przejawem tendencji do „urynkowienia” obrotu narządami ludzkimi stało się coraz częstsze umiejscawianie zagadnienia nabywania lub zbywania narządów w kategoriach charakteryzujących procesy komodyfikacji oraz komercjalizacji. Na tym tle pojawił się problem handlu narządami jako odpowiedź na globalny niedobór narządów do przeszczepienia.

Prezentowana monografia zawiera rozważania z zakresu prawa międzynarodowego publicznego. Precyzyjniej natomiast rzecz ujmując, dotyczy zagadnień z pogranicza międzynarodowego prawa biomedycznego, prawa międzynarodowego karnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka. Główne założenie pracy wyraża się w twierdzeniu, że warunkiem efektywnego przeciwdziałania handlowi narządami ludzkimi jest harmonizacja krajowych przepisów transplantacyjnych. Obowiązek ten w jednakowym stopniu dotyczy sposobu rozumienia i kwalifikowania prawnego zachowań związanych z handlem narządami ludzkimi, doboru środków i metod represji takich zachowań, oraz – co wydaje się w tym kontekście najtrudniejsze do osiągnięcia – sposobów zapobiegania temu zjawisku.

Przyjęty w pracy cel naukowy wymaga znalezienia odpowiedzi na szereg pytań, z których najważniejsze, to: 1) czy można wskazać wartości, których zakorzenienie w normach prawa międzynarodowego jest na tyle silne i powszechne zarazem, aby uzasadniać konieczność całkowitej delegalizacji handlu narządami ludzkimi?; 2) czy w treści odpowiednich norm prawa międzynarodowego można poszukiwać odpowiedzi na pytania o sposób pojmowania i oczekiwane kierunki kryminalizacji przez państwa przestępstw

polegających na handlu narządami?; 3) czy międzynarodowa współpraca państw w zwalczaniu tytułowej przestępczości może przyczynić się do ograniczenia skali występowania zjawiska?; 4) czy przeciwdziałanie handlowi narządami ludzkimi jedynie za pomocą instrumentów represji karnej, jest w stanie odnieść zamierzony efekt?

Podkreślenia wymaga fakt, że aktualne badania nad prawem międzynarodowym w obszarze dotyczącym handlu narządami ludzkimi pozostają skromne. Dowodzi tego przegląd zarówno literatury polskojęzycznej, jak i obcojęzycznej. W literaturze polskiej zwracają w tym kontekście uwagę dwie prace zbiorowe, przygotowane przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi, działający w ramach Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Pierwsza z publikacji nosi tytuł: *Handel narządami ludzkimi. Etyka, prawo i praktyka* (Warszawa 2006) i zredagowana została przez Zbigniewa Lasocika oraz Marcina Wiśniewskiego. Drugą zatytułowano: *Handel narządami. Spory wokół interpretacji przepisów karnych ustawy transplantacyjnej* (Warszawa 2011) i wydano pod wspólną redakcją Zbigniewa Lasocika oraz Emilii Rekosz. W literaturze obcojęzycznej pojawiła się jak dotąd jedna praca zbiorowa pod redakcją Leonarda Territo oraz Rande Matteson pt. *The international trafficking of human organs. A Multidisciplinary perspective* (Boca Raton-London-New York 2012). Warto zauważyć, że w przedmiotowym opracowaniu perspektywie prawnej poświęcono jedną krótką część, a w jej ramach tylko rozdział autorstwa Silke Meyer zwraca uwagę na prawnomiędzynarodowy wymiar problemu.

Prezentowana monografia stanowi próbę wypełnienia tej luki. Wiele dotychczas wydanych publikacji, głównie w formie prac zbiorowych, traktuje problem handlu narządami ludzkimi niezwykle fragmentarycznie, albo ujmuje go z perspektywy innych dyscyplin naukowych. W żadnym wypadku nie deprecjonuje to jednak ich wartości merytorycznej.

Na wyborze tematu opracowania zaważyły również inne czynniki, poza samą aspiracją uzupełnienia istniejącej luki w polskiej i zagranicznej literaturze prawa międzynarodowego. Należy zaakcentować, że problematyka handlu narządami ludzkimi jest niezwykle interesująca poznawczo, nie tylko z czysto teoretycznego punktu widzenia, ale także, a może nawet przede wszystkim, z punktu widzenia praktyki.

4.2. Metody badawcze i przedmiot badań

Zagadnienie handlu narządami ludzkimi może być przedmiotem badań i analiz naukowych prowadzonych na wielu polach i płaszczyznach, w tym etycznej, medycznej, socjologicznej, kryminologicznej, czy nawet kulturowej. Szczególnym punktem

odniesienia staje się jednak płaszczyzna prawna, a przede wszystkim prawnomiędzynarodowa. Normy prawa międzynarodowego stanowią najbardziej adekwatny instrument identyfikowania nowych wyzwań oraz wdrażania rozwiązań służących adresowaniu problemów globalnych i regionalnych. Nie ulega wątpliwości, że handel narządami ludzkimi należy do tego rodzaju wyzwań i problemów. Wykrywanie, zapobieganie i zwalczanie handlu narządami ludzkimi nie może opierać się jedynie na działaniach i standardach postępowania kreowanych rozbieżnymi często normami prawa krajowego i niejednolitą praktyką państw. Charakter tego rodzaju przestępczości powoduje bowiem, że konieczne jest współdziałanie wszystkich państw w przeciwdziałaniu temu zjawisku.

Przyjęte w opracowaniu metody badawcze odpowiadają tradycyjnie wykorzystywanym w naukach prawnych, tj. metodzie formalno – dogmatycznej, komparatystycznej oraz historyczno – prawnej. Dobór konkretnej metody badawczej determinowany był jej użytecznością przy próbach ukazania pełnej złożoności danego problemu lub zjawiska. Dominującą w pracy metodą badawczą jest metoda formalno-dogmatyczna, polegająca na interpretacji i analizie tekstów źródłowych. Metoda ta posłużyła ustaleniu normatywnego wzorca postępowania na podstawie analizy aktów prawa międzynarodowego, a pomocniczo także wybranych aktów prawa krajowego. W nieco mniejszym stopniu odwołano się do metody komparatystycznej. Jej wykorzystanie uznano za uzasadnione głównie w tych przypadkach, gdy pojawiała się konieczność porównania rozwiązań prawnych stosowanych w wybranych państwach. Celem takiego porównania było wskazanie stopnia wdrożenia lub odejścia przez prawodawcę krajowego od określonego prawem międzynarodowym standardu postępowania. Natomiast w nielicznych tylko sytuacjach postanowiono skorzystać także z metody historyczno - prawnej. Celowość posłużenia się wskazaną metodą badawczą odnotowano głównie wtedy, gdy ukazanie dynamiki podejścia społeczności międzynarodowej do problemu handlu narządami pozwalało lepiej uchwycić aktualne i antycypować przyszłe tendencje regulacyjne w omawianym obszarze badawczym. W pojedynczych tylko przypadkach sięgnięto do metody socjologicznej, będącej pomocniczą metodą badawczą w naukach prawnych.

Analizowane w ramach niniejszej pracy zagadnienia znajdują odzwierciedlenie zarówno w materiale piśmienniczym jak źródłowym. Poza obszerną literaturą z zakresu prawa międzynarodowego, wykorzystano także pozycje z dziedziny nauk medycznych. Konieczność odwołania do tego rodzaju publikacji naukowych wydaje się całkowicie

uzasadniona, biorąc pod uwagę ścisłe związki zachodzące między prawem a medycyną w tytułowym obszarze badawczym. Nie bez znaczenia jest również okoliczność, że podejście przedstawicieli środowisk medycznych do problemu handlu ludzkimi narządami wydatnie determinuje sposób postrzegania tego zjawiska na arenie międzynarodowej. Podstawę źródłową pracy stanowią umowy międzynarodowe, uchwały organizacji międzynarodowych, orzecznictwo sądów międzynarodowych, wybrane akty prawa krajowego oraz instrumenty *soft law*, najbardziej reprezentatywne dla analizowanego zagadnienia.

4.3. Struktura pracy

Rozważania szczegółowe prowadzone w niniejszej pracy ujęte zostały w czterech rozdziałach, a ich kolejność jest konsekwencją przyjętej metodologii badań.

W rozdziale pierwszym odniesiono się do aksjologicznej warstwy prawa międzynarodowego. W centrum analizowanych zagadnień znajdują się godność człowieka w ujęciu wartości uniwersalnej, ochrona godności ludzkiej w aktach prawa międzynarodowego, poszanowanie godności człowieka jako wyznacznik międzynarodowych standardów biomedycznych oraz instytucjonalne zabezpieczenia przed komercyjnym wykorzystywaniem ciała ludzkiego, jego poszczególnych części oraz ludzkich zwłok.

Rozdział drugi dotyczy identyfikowania i kwalifikowania handlu narządami ludzkimi na płaszczyźnie prawa międzynarodowego. Jego istotną częścią jest analiza struktury normatywnej wskazanego przestępstwa. W związku z faktem, że handel narządami ludzkimi bywa często utożsamiany z handlem ludźmi w celu usunięcia narządów, odpowiedni nacisk położono na wyjaśnienie relacji zachodzących między wspomnianymi zjawiskami.

Tematyką rozdziału trzeciego uczyniono zagadnienie represjonowania handlu narządami ludzkimi z wykorzystaniem instrumentów prawa karnego. Przedmiotem dokonanej analizy stały się zagadnienia efektywnej penalizacji zachowań przestępczych, standardów proceduralnych i podstaw prawnych międzynarodowej współpracy karnej w zwalczaniu handlu narządami ludzkimi. W ramach prowadzonych w jego ramach rozważań główny nacisk położono na implikacje braku wszechstronnej penalizacji zachowań przestępczych w prawie krajowym na efektywność międzynarodowej współpracy państw w zwalczaniu handlu narządami.

Ostatni, czwarty rozdział dotyczy kształtu międzynarodowych standardów prawnych, które mają wskazywać państwom pożądane kierunki realizacji działań zapobiegawczych. Gruntownej analizie poddano m. in. kwestię prawnomiędzynarodowych podstaw i warunków zwiększenia dostępności narządów pochodzących od osób zmarłych, odniesiono się do możliwości poszerzenia kręgu potencjalnych dawców żyjących oraz zwrócono uwagę na mechanizmy pozwalające na wczesne zapobieganie próbom handlu narządami. Analizując prewencyjne mechanizmy, które mają na celu przeciwdziałanie handlowi narządami ludzkimi wskazano także na konieczność tworzenia przejrzystego systemu pozyskiwania i alokacji narządów, opartego na transparentnych zasadach pozyskiwania narządów od zmarłych dawców, konieczności autoryzacji pobrań narządów przy transplantacjach *ex vivo* oraz ewidencjonowania działań przeszczepieniowych.

4.4. Wnioski z przeprowadzonych badań i analiz

Problem niedoboru narządów do przeszczepienia, uważany jest za główny powód handlu nimi, jednak jak dotychczas nie zdołano wypracować odpowiednich mechanizmów pozwalających wyeliminować go ze sfery stosunków społecznych. W przeważającej części przypadków jest to konsekwencją wdrożenia i stosowania nie zawsze właściwych rozwiązań prawnych oraz organizacyjnych. Dotychczasowe rozważania dowiodły, że niedoskonałości i luki w krajowych systemach transplantacyjnych są niemal natychmiast wykorzystywane jako czynnik generujący zainteresowanie działalnością przestępczą, albo prowadzący do uskutecznienia tej działalności. Niesłabnące zapotrzebowanie terapeutyczne na ludzkie narządy powoduje również, że nawet gdy władze jednego państwa decydują się na zaostrzenie przepisów i wzmocnienie walki z tytułowym procederem, problem bardzo szybko staje się aktualny w innym państwie. Dlatego założeniem przyjętym w niniejszym opracowaniu jest to, że warunkiem skutecznego przeciwdziałania i zwalczania handlu narządami ludzkimi jest harmonizacja krajowych przepisów i procedur transplantacyjnych. Poczynione w pracy obserwacje pozwalają również na sformułowanie kilku uwag ogólniejszej natury, które posłużą jednocześnie jako wsparcie dla tak postawionej tezy badawczej.

I. Stopień recepcji międzynarodowych standardów prawnych do prawa i praktyki krajowej zależy w dużej mierze od ich aksjologicznego fundamentu. Wartości przyjmowane za podstawę prawnomiędzynarodowych regulacji dotyczących przeciwdziałania handlowi narządami muszą być dostatecznie szeroko akceptowane i podzielane przez wszystkich członków społeczności międzynarodowej. W przeciwnym wypadku nie uzyskają

koniecznej legitymacji na gruncie prawa krajowego, a to z kolei nie pozwoli na harmonizację działań państw w oczekiwanych kierunkach. Wyrażenie akceptacji dla poglądu, iż aksjologicznym fundamentem nakazu przeciwdziałania praktyce handlu narządami ludzkimi jest obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka, zdecydowanie poszerza siłę i zakres oddziaływania międzynarodowych standardów prawnych. Niezależnie bowiem od różnic politycznych, kulturowych, czy religijnych istniejących między poszczególnymi członkami społeczności międzynarodowej, godność człowieka jest zgodnie uznawana za wartość mającą stanowić inspirację dla kierunków i form ochrony praw człowieka we wszystkich państwach.

W omawianym obszarze badawczym obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka znajduje wyraz w przyjęciu przez państwa prawnych oraz instytucjonalnych zabezpieczeń przed komercyjnym wykorzystywaniem ciała ludzkiego, jego poszczególnych części, a także ludzkich zwłok. Zakaz czerpania zysku z obrotu narządami ludzkimi jest oparty na utrwalonym w społeczności międzynarodowej przekonaniu, że praktyki takie prowadzą do uprzedmiotowienia jednostki i pozwalają na jej wykorzystywanie. Nawet odmienna percepcja własnego postępowania przez osobę zainteresowaną nie powoduje zmiany tego stanu rzeczy. Odrzuca się tym samym możliwość traktowania ludzkich narządów jako przedmiotu prawa własności po stronie dysponenta, albo poddawania ich innym prawom o charakterze majątkowym. Szeroko przywoływane w niniejszym opracowaniu akty prawa międzynarodowego, zarówno wiążące prawnie, jak i pozbawione takiej mocy, wydają się wyraźnie potwierdzać takie stanowisko.

II. Kształtujące się coraz wyraźniej w ramach społeczności międzynarodowej przekonanie o konieczności harmonizacji działań państw w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu narządami ludzkimi, zwraca uwagę na potrzebę osiągnięcia minimalnego konsensusu w kwestii pojmowania i definiowania zachowań przestępczych. Wszechstronna kryminalizacja zachowań przestępczych w prawie krajowym stanowi podstawową przesłankę efektywności wszystkich późniejszych działań nakierowanych na represję karną oraz prewencję czynów zabronionych. Różnice w opisie takich czynów w przepisach prawa krajowego implikują jednak szereg utrudnień dla państw, które przy zwalczaniu handlu narządami będą zobowiązane wykorzystać mechanizmy współpracy międzynarodowej. Należy bowiem podkreślić, że handel organami ludzkimi posiada najczęściej transgraniczny wymiar i charakter, a bez dostępności instrumentów wzajemnej

pomocy prawnej w sprawach karnych, jego zwalczanie na arenie międzynarodowej jest niezwykle trudne lub wręcz niemożliwe.

Na gruncie współczesnego prawa międzynarodowego można zauważyć tendencję do ujmowania nowych przestępstw w dobrze już znanych kategoriach i siatkach pojęciowych. Rozwiązanie to posiada zarówno swoje zalety, jak i wady. Z jednej strony pozwala na wykorzystanie ugruntowanego już podejścia społeczności międzynarodowej do zwalczania konkretnych przestępstw, otwierając państwom możliwość oparcia podejmowanych działań na wypracowanych dotąd instrumentach i mechanizmach. Z drugiej strony wskazane rozwiązanie może zanadto ograniczać właściwą ocenę pierwotnie identyfikowanych praktyk oraz powodować, że nie wszystkie zachowania przestępcze zostaną należycie rozpoznane i uwzględnione. Wskazane dylematy, jak ukazała dotychczasowa analiza, towarzyszą społeczności międzynarodowej przy próbach definiowania handlu narządami ludzkimi i precyzowania jego znamion. Niektóre państwa oraz organizacje międzynarodowe skłonne są bowiem utożsamiać handel narządami ludzkimi z handlem ludźmi, w ramach którego usunięcie organów stanowi jedną z kilku możliwych form wykorzystywania ofiar takich praktyk.

Przeprowadzona w pracy szczegółowa analiza powyższej kwestii pozwala stwierdzić, że utożsamianie handlu narządami ludzkimi z handlem ludźmi w celu usunięcia narządów, nie zawsze jest wskazane i pożądane. Stawianie w tym zakresie znaku równości zawęża rzeczywisty obraz diskutowanego problemu, nie pozwalając na pełne dostrzeżenie i uwzględnienie wszystkich typów zachowań przestępczych oraz zaangażowania szeregu podmiotów, dzięki którym zjawisko to występuje na arenie międzynarodowej. Znamienne jest również, że nie każdy stan faktyczny mogący wchodzić w zakres znaczeniowy pojęcia handlu narządami ludzkimi, może być traktowany jako wyczerpujący znamiona handlu ludźmi w celu usunięcia narządów. Przykładem może być niezgodne z prawem pobieranie narządów od zmarłych dawców, w odniesieniu do którego regulacje dotyczące zwalczaniu handlu ludźmi nie znajdują co do zasady zastosowania. W związku z powyższym o wiele bardziej właściwe wydaje się postrzeganie handlu narządami ludzkimi jako szeregu zachowań przestępczych, dotyczących obszaru medycyny transplantacyjnej, a niekoniecznie jako jednego konkretnego przestępstwa. Podejście takie znalazło wyraz w treści Konwencji Rady Europy z 2015 r. w sprawie działań przeciwko handlowi narządami ludzkimi. Twórcy Konwencji, zamiast definiować handel narządami przez pryzmat elementów charakteryzujących handel ludźmi, postanowili zobowiązać strony do wprowadzenia karalności różnych zachowań sprawczych, które składają się na proceder

handlu narządami. Nie budzi większych wątpliwości, że od stopnia recepcji takiego podejścia w powszechnym, a nie tylko regionalnym prawie międzynarodowym, zależy będzie możliwość efektywnego zwalczania takiej przestępczości.

Położenie nacisku na konieczność postrzegania handlu narządami ludzkimi przez pryzmat naruszeń w obszarze medycyny transplantacyjnej nie oznacza jednak, że przepisy prawa międzynarodowego, które odnoszą się do zwalczania handlu ludźmi, nie znajdują w tego typu sprawach zastosowania. Wręcz przeciwnie, poczynione w pracy obserwacje pozwalają zauważyć, że do handlu narządami bardzo często dochodzi w okolicznościach charakterystycznych dla handlu ludźmi. Przyczyną jest stosunkowo szybka utrata przez pobrane organy posiadanych przezeń właściwości medycznych, co powoduje, że transplantacja musi być przeprowadzona w niedługim czasie od momentu pobrania. Zwykle nie jest więc możliwe nielegalne przeszczepienie narządu bez jednoczesnej obecności dawcy w miejscu wykonywania zabiegu. W tego typu sytuacjach odpowiednie rozpoznanie przypadków handlu ludźmi w celu usunięcia narządów wymaga od państw odejścia od niewłaściwego często wyobrażenia na temat metod działania sprawców, którzy nie zawsze muszą odwoływać się do przymusu fizycznego, aby poddać ofiarę wykorzystaniu.

III. Nawet najbardziej kompleksowy opis zachowań przestępczych w prawie krajowym nie daje jeszcze gwarancji, że handel narządami ludzkimi spotka się ze stanowczą represją karną. Przedstawione w pracy przykłady z praktyki orzeczniczej pokazują wyraźnie, że sądy krajowe niezwykle rzadko wydają orzeczenia w sprawach związanych z tego typu przestępczością. Wyroki skazujące obejmują najczęściej lekarzy dokonujących nielegalnych transplantacji oraz pośredników odpowiedzialnych za rekrutowanie dawców i biorców narządów. Pozostałe osoby, które z pewnością były aktywnie zaangażowane w nielegalny proceder, albo nie zostały ujawnione, albo skutecznie uchylili się od odpowiedzialności karnej. Potwierdza to tezę, że instytucje realizujące czynności dochodzeniowo – śledcze oraz sprawujące wymiar sprawiedliwości w poszczególnych państwach napotykają w praktyce na spore trudności w należywym wykrywaniu i ściganiu przypadków handlu narządami.

Przeprowadzona w pracy analiza pozwala jednoznacznie stwierdzić, że podstawowym warunkiem większej skuteczności działań policyjno – sądowych w tym zakresie jest odpowiednia penalizacja zachowań przestępczych za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji karnych. Wysokość ustawowego zagrożenia karą bardzo często wpływa na stopień zaangażowania aparatu przymusu w egzekwowanie

obowiązującego prawa. Odpowiedzialność nie może być ograniczona wyłącznie do osób fizycznych uczestniczących w przeprowadzaniu nielegalnych zabiegów transplantacyjnych, ale powinna również obejmować osoby prawne zaangażowane w odnośny proceder. Dotychczasowe rozważania dowiodły bowiem, że zaplecze infrastrukturalne różnych przedsiębiorstw, z reguły legalnie działających szpitali i placówek medycznych, jest często wykorzystywane do ułatwienia nielegalnych działań, albo do „prania dochodów” uzyskiwanych z przestępstwa.

Warunek efektywnej penalizacji handlu narządami na płaszczyźnie krajowej posiada jeszcze jeden ważny aspekt, na który zwrócono uwagę w niniejszej pracy. Transgraniczny na ogół charakter analizowanej przestępczości sprawia, że materiał dowodowy lub jego istotna część znajduje się często w innym państwie, niż państwo prowadzące postępowanie karne. Zachodzi wówczas potrzeba odwołania się do różnych instrumentów pomocy prawnej w sprawach karnych, np. ekstradycji osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa, zgromadzenia na miejscu potrzebnych dowodów, przesłuchania świadków itp. Dostępność odnośnych instrumentów zależy w znacznej mierze od spełnienia przesłanki podwójnej karalności czynu, która wymaga zwykle wprowadzenia minimalnego progu ustawowego zagrożenia sankcją karną w państwie wnioskującym o pomoc prawną. Próg ten bywa z reguły wyższy dla państwa występującego z takim wnioskiem, podczas gdy warunek podwójnej karalności czynu w odniesieniu do państwa adresata nie musi być spełniony.

IV. Harmonizacja krajowych przepisów transplantacyjnych powinna także obejmować przyjęcie przez państwa pewnych wspólnych standardów postępowania służących zapobieganiu handlowi narządami ludzkimi. Zaprezentowane w pracy uwagi i spostrzeżenia pozwoliły wyodrębnić trzy główne obszary, w których stosowna harmonizacja jest wymagana. Położono w szczególności nacisk na potrzebę zwiększenia dostępności narządów pobieranych od zmarłych dawców, konieczność budowy przejrzystego systemu transplantacyjnego oraz zwrócono uwagę na rolę, jaką w zapobieganiu handlowi narządami ludzkimi powinni odgrywać przedstawiciele środowisk medycznych.

Szczegółowa analiza przedstawionych propozycji prowadzi do wniosku, że rozwiązaniem budzącym najmniej opór i kontrowersje, dzięki temu mającym szanse na stosunkowo powszechne przyjęcie, jest odpowiednie uszczelnienie krajowych systemów transplantacyjnych. Celowi temu służy przyjmowanie transparentnych przepisów normujących warunki i zasady pobierania narządów do przeszczepień, ewidencjonowanie

procedur transplantacyjnych, a także prowadzenie kompleksowych rejestrów dawców, biorców narządów oraz osób oczekujących na przeszczep. Rozwiązanie polegające na zwiększeniu liczby organów pobieranych od zmarłych dawców wymagałoby od państw zastosowania takiego modelu regulacyjnego, który umożliwi domniemywanie zgody na pośmiertne pobranie narządów w sytuacji, gdy potencjalny dawca nie wyraził za życia skutecznego sprzeciwu. Jednak w związku z faktem, że proponowane rozwiązanie, mimo że odpowiadające w pełni międzynarodowym standardom prawnym, nie zawsze spotyka się ze społeczną akceptacją, wydaje się, że właściwą alternatywą byłoby nałożenie na obywateli prawnego obowiązku wyrażenia za życia stanowiska w odnośnej kwestii. Biorąc pod uwagę, że wielu członków społeczności otwarcie deklaruje chęć i gotowość przeznaczenia narządów po swojej śmierci na cele transplantacyjne, rozwiązanie takie z pewnością przyczyniłoby się do spadku zainteresowania handlem narządami. Ostatnim z zaproponowanych sposobów zapobiegania tytułowej przestępczości jest efektywna współpraca personelu medycznego, zwłaszcza lekarzy, z organami odpowiedzialnymi za represję karną. Należy uznać, że taka współpraca często będzie oznaczać konieczność rozluźnienia sztywnych standardów etycznych, które nie pozwalają członkom personelu medycznego na ujawnianie tajemnicy zawodowej. Tajemnica ta, co starano się wykazać w niniejszym opracowaniu, nie ma jednak charakteru bezwzględnego. Ponadto należy zauważyć, że liczne inicjatywy i stanowiska prezentowane na arenie międzynarodowej także przez przedstawicieli środowisk medycznych, zwracają uwagę na szeroki zakres obowiązków, jakie w zakresie przeciwdziałania handlowi narządami ludzkimi, powinny spoczywać na wskazanych podmiotach.

V. Na zakończenie warto podjąć próbę odpowiedzi na pytanie, czy harmonizacja krajowych przepisów i procedur transplantacyjnych w sugerowanych kierunkach, wymaga przyjęcia odpowiedniej umowy międzynarodowej. Wydaje się, że na obecną chwilę takie działanie nie jest ani możliwe, ani konieczne. Nie jest możliwe, ponieważ jak pokazuje przykład Konwencji RE w sprawie działań przeciwko handlowi narządami ludzkimi z 2015 r., zainteresowanie taką umową ze strony państw pozaeuropejskich prawdopodobnie byłoby niezbyt duże. Ponadto bez aktywnego uczestnictwa takich państw w pracach przygotowawczych i późniejszego związania się wynegocjowaną umową, jej zakres oddziaływania oraz efektywność pozostawałyby bardzo ograniczone. Natomiast harmonizacja z wykorzystaniem instrumentarium traktatowego nie wydaje się konieczna z tego względu, że społeczność międzynarodowa wypracowała już szereg standardów prawnych, często zawartych w aktach pozbawionych formalnej mocy wiążącej, które

wskazują państwowo oczekiwane kierunki i sposoby podejścia do definiowania, zapobiegania i zwalczania handlu narządami ludzkimi. Podstawowym wyzwaniem staje się więc istnienie po stronie państw odpowiedniej woli politycznej i zaangażowanie w implementację tych rozwiązań.

Wiele sformułowanych w pracy wniosków, dokonanych spostrzeżeń, czy zasygnalizowanych wątpliwości i dylematów prawnych, może zostać z powodzeniem wykorzystanych na płaszczyźnie krajowej przy budowaniu efektywnych rozwiązań problemu handlu narządami ludzkimi. Jest to możliwe dzięki zwróceniu uwagi na zmieniający się kontekst i podejście społeczności międzynarodowej do omawianego zagadnienia oraz dzięki szerokiemu przedstawieniu aktualnych tendencji regulacyjnych w prawie międzynarodowym.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

Szczegółowy wykaz moich publikacji został zamieszczony w załączniku nr 5 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Dorobek ten obejmuje współredakcję trzech monografii (w tym 1 posiadająca status przyjętej do druku), autorstwo 29 artykułów w czasopiśmie i pracach zbiorowych (także w języku angielskim), w tym 26 opublikowanych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora (3 o statusie przyjętych do druku), autorstwo kilku recenzji, sprawozdań pokonferencyjnych i innych.

Mój dotychczasowy dorobek naukowo - badawczy obejmuje 5 głównych obszarów tematycznych:

- międzynarodowe prawo karne,
- międzynarodowe prawo praw człowieka,
- międzynarodowe prawo migracyjne,
- prawo lotnicze,
- międzynarodowe prawo biomedyczne.

Moja praca naukowo - badawcza zarówno przed jak i po uzyskaniu stopnia naukowego doktora koncentrowała się przede wszystkim wokół zagadnień związanych z problematyką międzynarodowego prawa karnego. Jej konsekwencją, poza dysertacją doktorską pt. „Ekstradycja jako instytucja prawa międzynarodowego”, która koncentruje się na instytucji klasycznej ekstradycji, w ujęciu jednej z najstarszych i najważniejszych form międzynarodowej współpracy państw w sprawach karnych umożliwiających

państwom walkę z przestępczością, mimo terytorialnego ograniczenia jurysdykcji ich organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jest wiele opublikowanych artykułów naukowych, wykazujących zmiany będące skutkiem przeobrażeń instytucji ekstradycji na przestrzeni ostatnich lat. Kontynuacja badań naukowych nad instytucją ekstradycji, po uzyskaniu stopnia doktora, jest wynikiem ciągłego ewoluowania tej formy międzynarodowej współpracy państw w sprawach karnych, w granicach zakreślonych międzynarodowymi instrumentami prawnymi. Moje publikacje wpisujące się we wskazaną problematykę to: *Ekstradycja a dostarczenie w prawie międzynarodowym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria prawnicza - Prawo 9”, Rzeszów 2010, nr 64, s. 23 - 32; *Polityczny charakter przestępstwa jako negatywna przesłanka ekstradycji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria prawnicza - Prawo 10”, Rzeszów 2011, nr 71, s. 24 - 38; *Zasada ne bis in idem w kontekście ekstradycji*, „Studia Prawnicze Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, Lublin 2013, nr 1 (53), s. 21 - 36; *Problemy konstytucyjne państw członkowskich w związku z Europejskim Nakazem Aresztowania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria prawnicza, Prawo 13”, Rzeszów 2013, nr 78, s. 17 - 33; *Zasada podwójnej karalności czynu w kontekście ekstradycji*, „Studia Prawnicze Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, Lublin 2015, nr 1(61), s. 31 - 58; *Ewolucja instytucji ekstradycji w prawie Unii Europejskiej* [w:] L. Brodowski, D. Kuźniar - Kwiatek (red.), „Unia Europejska a Prawo Międzynarodowe. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. Elżbiecie Dyni”, Oficyna Wydawnicza „Zimowit”, Rzeszów 2015, s. 17 - 26; *Ekstradycyjny charakter przestępstwa* [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria prawnicza - Prawo 21”, Rzeszów 2017, zeszyt 97, s. 11 - 30; *Sources of extradition law in the legal system of the European Union* [w:] „Wrocław Review of Law, Administration & Economics”, Wrocław 2018, vol 8, no 2, s. 463 - 478 czy *Zasada specjalności w kontekście ekstradycji* [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes (red.), „Wspólne wartości prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego”, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 353 - 371. Dokonana w ramach przytoczonych publikacji analiza przeprowadzona zarówno w płaszczyźnie materialno-prawnej, jak i proceduralnej, wykazała istotne różnice cechujące współpracę między państwami, które są członkami Rady Europy, między państwami członkowskimi Unii Europejskiej oraz między państwami europejskimi a państwami innych kontynentów. Udowodniła, że ekstradycja jest instytucją, która podlega nieustannej ewolucji, kreowanej tendencjami integracyjnymi i rozwojem prawa międzynarodowego. Upływ czasu, a w konsekwencji rozwój prawa międzynarodowego, doprowadził do wyodrębnienia

z ekstradycji nowych instytucji, takich jak na przykład przekazywanie skazanych, przekazywanie ścigania, czy dostarczenie. Dzięki wprowadzeniu nowej formy ekstradycji, czyli europejskiego nakazu aresztowania na mocy decyzji ramowej Rady w sprawie europejskiego nakazu aresztowania oraz procedur przekazywania między Państwami Członkowskimi z dnia 13 czerwca 2002 roku, zmienionej decyzją ramową Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego 2009 roku, w ramach Unii Europejskiej udało się wyeliminować najbardziej utrwalone w procedurze ekstradycyjnej przeszkody często uniemożliwiające skuteczną współpracę organów ścigania, poszerzyć katalog przestępstw ekstradycyjnych, zliberalizować stosowane zasady oraz przekazać proces podejmowania decyzji sądom. Podobnie, przyjęcie pod auspicjami Rady Europy dwóch kolejnych instrumentów, a mianowicie Trzeciego Protokołu dodatkowego do Europejskiej Konwencji o ekstradycji, podpisanego w Strasburgu 10 listopada 2010 roku oraz Czwartego Protokołu dodatkowego do Europejskiej Konwencji o ekstradycji, podpisanego w Wiedniu 20 listopada 2012 roku skutkowało modyfikacją dotychczas stosowanych w obrocie ekstradycyjnym zasad i umożliwiło uproszczenie i przyspieszenie procedury ekstradycyjnej. Powołane wyżej publikacje miały także na celu ocenę skuteczności rozwiązań obowiązujących w obrocie ekstradycyjnym, roli stosowanych w prawie ekstradycyjnym metod kwalifikowania przestępstw stanowiących podstawę wydania, uzasadnienie konieczności relatywizacji zasad, na których oparta jest instytucja ekstradycji i przedstawienie pożądanego kierunku jej dalszego rozwoju.

Zważywszy na fakt, że współcześnie terroryzm stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa na świecie, jest zjawiskiem wieloaspektowym, powszechnym i trudnym do zwalczania, w ramach wskazanego nurtu badawczego, w artykule pt. *Regulacje Rady Europy dotyczące zwalczania terroryzmu* [w:] H. Zięba – Załucka, T. Bąk (red.), „Terroryzm a prawa człowieka”, Kraków - Rzeszów - Zamość 2012, s. 87–104, dokonałam także analizy podstaw prawnych zwalczania terroryzmu wypracowanych pod auspicjami Rady Europy oraz oceny ich skuteczności w zakresie zwalczania wskazanego zjawiska. W kręgu moich zainteresowań znalazły się także wybrane zagadnienia sądownictwa międzynarodowego, a w szczególności idea utworzenia, organizacja, jurysdykcja i praktyka orzecznicza pierwszego stałego międzynarodowego sądu karnego – Międzynarodowego Trybunału Karnego, umocowanego do ścigania i karania sprawców zbrodni międzynarodowych, któremu poświęciłam artykuł pt.: *Międzynarodowy Trybunał Karny - Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość* [w:] E. Leniart, R. Świrgoń - Skok, W. P. Wlazlak (red.), „Sądownictwo w Europie w XIX i XX wieku”, Wydawnictwo

Uniwersytetu Rzeszowskiego, Kraków 2016, s. 189 - 208. Przeprowadzona w ramach wskazanej publikacji analiza wykazała, że Międzynarodowy Trybunał Karny, który zgodnie z intencją jego twórców miał stanowić efektywnie działający instrument międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, ma spore trudności w zakresie realizacji powierzonych mu kompetencji oraz egzekwowania obowiązku współpracy, implikowane politycznymi interesami i brakiem dobrej woli państw. Nasunęła także konkluzję dotyczącą zasadności globalnej ratyfikacji Statutu i refleksji nad niektórymi z jego postanowień.

Głównym obszarem moich badań naukowych w zakresie międzynarodowego prawa praw człowieka stały się zagadnienia należące do kategorii *ius cogens* zakazu tortur lub poniżającego traktowania albo karania, którego kwalifikacja prawna stanowi skomplikowany proces, wymagający analizy szeregu dodatkowych czynników, takich jak kontekst zachowania, sposób, metody i czas trwania danego zachowania, wywołane skutki fizyczne i psychiczne, wiek czy płeć i stan zdrowia pokrzywdzonego. Przedmiotem prowadzonych w artykule pt. *Zakaz tortur lub poniżającego traktowania albo karania w kontekście ekstradycji - zagadnienia wybrane na tle orzecznictwa ETPCZ* [w:] B. Kuźniak, M. Ingelević - Citak (red), „*Ius Cogens Soft Law. Dwa bieguny prawa międzynarodowego publicznego*”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017, s. 147 - 159, badań, uczyniłam przesłanki naruszenia zakazu tortur lub poniżającego traktowania albo karania w kontekście ekstradycji oraz linię orzeczniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w tym zakresie, które wykazały, że absolutna natura zakazu nie skutkuje niedopuszczalnością ekstradycji w każdym przypadku możliwości złego traktowania w państwie wnioskującym o wydanie. Trybunał, dokonując oceny istnienia ryzyka złego traktowania i osiągnięcia wymaganego minimalnego poziomu dolegliwości, bada możliwe do przewidzenia konsekwencje ekstradycji, uwzględniając ogólną sytuację w państwie, do którego wydanie ma miejsce, oraz osobiste okoliczności skarżącego. Analiza dorobku orzeczniczego ETPC pozwoliła na wniosek o widocznej tendencji poszerzania zakresu stosowania tego zakazu, z uwagi na fakt, coraz częstsze orzekania przez Trybunał naruszenia zakazu tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania w przypadku ekstradycji osób skazanych na karę śmierci, bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności, wymagających specjalistycznej opieki medycznej, nieosiągalnej w państwie wnioskującym czy z pominięciem innego rodzaju względów humanitarnych.

Kolejnym zagadnieniem badawczym, któremu poświęciłam kilka publikacji jest międzynarodowe prawo migracyjne. Wynikiem prowadzonych w tym obszarze badań stały się artykuły pt. *Ochrona uchodźców w świetle polityki azylowej Unii Europejskiej* [w:] S. Pelc (red.), „Prawa człowieka w kontekście sytuacji uchodźców w Europie”, Wyższa Szkoła Inżynieryjno – Ekonomiczna w Rzeszowie, Rzeszów 2014, s. 58 - 74; *Azyl a ekstradycja*, [w:] „Prawo i Polityka”, Lublin 2016, Tom 7, s. 100 - 119 oraz *Wspólny europejski system azylowy - założenia i perspektywy*, [w:] A. M. Kosińska (red.), „W obliczu kryzysu. Przyszłość polityki azylowej i migracyjnej Unii Europejskiej”, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 71 - 98. Prowadzone w tym zakresie badania miały na celu wykazanie, że działania podejmowane na forum europejskim i poza nim powinny mieć na względzie konieczność udzielenia międzynarodowej ochrony osobom, które jej potrzebują, ale także obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państw członkowskich, poprzez harmonizację procedur azylowych i utworzenie spójnego systemu, w ramach którego decyzje wydawane w sprawie azylu nie skutkują wyłączeniem odpowiedzialności danej osoby za popełnione czyny. Koncepcje bezpiecznego państwa pochodzenia, bezpiecznego państwa trzeciego i bezpiecznego europejskiego państwa trzeciego wypracowane w ramach Unii Europejskiej i stosowane w procedurze azylowej umożliwiają eliminowanie przypadków udzielania azylu osobom, które ubiegają się o ochronę, celem uniknięcia odpowiedzialności za popełnione czyny. Wykazały także, że azyl może stanowić przesłankę niedopuszczalności ekstradycji, o charakterze względnym lub bezwzględnym, warunkowanym sposobem jej ujęcia w umowie ekstradycyjnej. Wielostronne umowy regulujące obrót ekstradycyjny, z reguły nie statuują azylu jako bezwzględnej przeszkody ekstradycyjnej, czynią to natomiast umowy dwustronne (głównie zawierane z państwami pozaeuropejskimi) oraz prawo wewnętrzne. Zasadna wydaje się teza, że udzielenie azylu jest równoznaczne z niedopuszczalnością ekstradycji do państwa, w którym panujące warunki stanowiły podstawę przyznania ochrony, nie stanowiąc przeszkody w ekstradowaniu do państwa trzeciego, natomiast państwo, które uznaje ekstradycję za niedopuszczalną ze względu na azyl, z którego korzysta na terytorium tego państwa osoba objęta wnioskiem, powinno stosować zasadę *aut dedere aut judicare*, by chronić ją przed prześladowaniami, a jednocześnie wykluczyć ryzyko jej bezkarności.

IV obszar badawczy, który znalazł się w spektrum moich naukowych zainteresowań, to obszar międzynarodowego prawa lotniczego, a ich wynikiem jest kilka opracowań pt. *Zestrzelenie wprowadzonego samolotu cywilnego jako forma realizacji prawa do obrony*,

„Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2015, nr 4, s. 5 - 18; *Zarządzanie poziomem hałasu lotniczego w Unii Europejskiej - aspekty prawnomiędzynarodowe*, [w:] E. Dynia, P. Ciecicki (red.), „Aktualne problemy prawa lotniczego”, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2015, s. 105 - 115; *Prawo międzynarodowe wobec zagrożeń cybernetycznych dla żeglugi powietrznej*, [w:] E. Dynia, L. Brodowski (red.), „Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017, s. 26 - 36; *Tranzyt lotniczy osoby ekstradowanej w świetle prawa międzynarodowego*, [w:] E. Dynia, D. Kuźniar - Kwiatek (red.), „Międzynarodowe prawo lotnicze, kosmiczne i technologie”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 78 - 89; *Prawne uregulowania lotniczego międzynarodowego transportu zwłok lub szczątków ludzkich*, [w:] E. Dynia, A. Marcisz - Dynia (red.), „Prawne i techniczne aspekty wykorzystania przestrzeni powietrznej i kosmicznej”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, s. 43 - 53 oraz *Problemy techniczne statku powietrznego a klauzula "nadzwyczajnych okoliczności" jako podstawa zwolnienia przewoźnika lotniczego z obowiązku zapłaty odszkodowania w przypadku dużego opóźnienia lotów. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 września 2015 r. w sprawie C-257/14 Corina van der Lans przeciwko Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV*, "Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny. Seria Regulacyjna" 2016, nr 2(5), Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, s. 144 - 150. Przeprowadzone w wyodrębnionym obszarze badania, nakreślone tytułami powołanych publikacji, miały na celu: wskazanie, czy i pod jakimi warunkami współczesne prawo międzynarodowe zezwala na użycie siły w samoobronie celem zestrzelenia cywilnego statku powietrznego; ocenę obowiązujących w europejskich portach lotniczych operacyjnych procedur ochrony przed hałasem i proponowanej przez prawodawcę unijnego reformy systemu zarządzania hałasem wokół europejskich portów lotniczych; analizę instrumentów międzynarodowego prawa lotniczego mających na celu ochronę infrastruktury lotniczej przed zagrożeniami cybernetycznymi; analizę warunków międzynarodowego transportu zwłok lub szczątków ludzkich nakreślonych obowiązującymi w tym zakresie aktami prawa międzynarodowego i wewnętrznego, który jest najszybszą ale i najbardziej restrykcyjną formą przewozu; analizę traktatowych podstaw prawnych umożliwiających lotniczy tranzyt osoby ekstradowanej, formy wniosku o tranzyt oraz sposobów jego przekazywania, zasad udzielania zgody na tranzyt, a w szczególności fakultatywnych i obligatoryjnych przesłanek uzasadniających odmowę wyrażenia zgody na tranzyt oraz analizę kwestii

zwolnienia przewoźnika lotniczego z odpowiedzialności odszkodowawczej względem pasażerów opóźnionych lotów w oparciu o klauzulę "nadzwyczajnych okoliczności".

W ostatnich latach moje zainteresowania naukowe objęły także problematykę międzynarodowego prawa biomedycznego, a precyzyjniej ujmując z pogranicza międzynarodowego prawa karnego, międzynarodowego prawa praw człowieka i międzynarodowego prawa biomedycznego, a ich owocem jest wcześniej omówiona monografia habilitacyjna pt. „Handel narządami ludzkimi w świetle prawa międzynarodowego”, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, ss. 302.

W swojej pracy badawczej zajmowałam się także problematyką związaną z aktualnymi problemami współczesnego prawa międzynarodowego, które z mojej perspektywy, kształtowanej także prowadzoną działalnością dydaktyczną, wymagały szerszej analizy. Jej efektem jest praca pt.: *Reforma Zgromadzenia Ogólnego jako warunek zwiększenia efektywności Organizacji Narodów Zjednoczonych*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz, J. Menkes, J. Nowakowska - Małusecka, A. Przyborowska - Klimczak, Wojciech Sz. Staszewski (red.) „System Narodów Zjednoczonych z polskiej perspektywy”, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2017, s. 135 - 148, w ramach której argumentowałam, że usprawnienie działalności Zgromadzenia Ogólnego jest jednym z warunków efektywnego wypełniania zadań przez Organizację Narodów Zjednoczonych, a postulowane kierunki reform, chociaż przybierają jedynie postać tzw. "rewitalizacji" i trudno uznać je za przełomowe, stanowią niezbędny krok na drodze do potwierdzenia posiadanego przez Zgromadzenie Ogólne miejsca oraz pełnionej roli w stosunkach międzynarodowych. Poza wymienioną publikacją w nurt problematyki związanej z aktualnymi problemami prawa międzynarodowego wpisują się opracowania pt. *Sukcesja państw w odniesieniu do odpowiedzialności - zarys problematyki*, [w:] E. Cała-Wacinkiewicz (red.), „Prawo międzynarodowe - idee a rzeczywistość”, Warszawa 2019, Wydawnictwo C. H. Beck, s. 449 - 463 oraz *Wpływ konfliktów zbrojnych na traktaty - kilka uwag w związku z zakończeniem prac kodyfikacyjnych przez Komisję Prawa Międzynarodowego*, posiadająca status przyjętej do druku.

Jednym z elementów mojej pracy naukowej była także współredakcja trzech monografii pt. *Unia Europejska a prawo międzynarodowe. Księga Jubileuszowa dedykowana Prof. Elżbiecie Dyni*, Rzeszów 2015, Oficyna Wydawnicza „Zimowit”, ss. 419; *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2017, ss. 299 oraz *Prawo narodów do samostanowienia w teorii*

i praktyce międzynarodowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, (posiadająca status przyjętej do druku), a publikowane w ich ramach artykuły przedstawicieli różnych ośrodków naukowych zarówno krajowych jak i międzynarodowych oraz praktyków, umożliwiły pogłębioną analizę poruszanych zagadnień.

5.1. Udział w konferencjach

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych aktywnie uczestniczyłam w kilkudziesięciu krajowych oraz międzynarodowych konferencjach naukowych, których szczegółowy wykaz zawiera załącznik nr 5 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Obejmuje on między innymi:

1. Ogólnopolską Konferencję Naukową na temat *Aktualne problemy prawa lotniczego*, zorganizowaną przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA Rzeszów, Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego i Europejskie Stowarzyszenie Studentów Lotnictwa EuroAVIA Rzeszów w dniach 11 – 12 kwietnia 2013 roku w Rzeszowie (referat nt. *Zarządzanie poziomem hałasu lotniczego w Unii Europejskiej – aspekty prawnomiędzynarodowe*).
2. Międzynarodową Konferencję Naukową na temat *Prawa Człowieka w kontekście sytuacji uchodźców w Europie*, zorganizowaną przez Wyższą Szkołę Inżynieryjno – Ekonomiczną z siedzibą w Rzeszowie oraz organizację pozarządową „Spectrum – Wychod” w Presovie w dniu 18 listopada 2013 roku w Rzeszowie (referat nt. *Ochrona uchodźców w świetle polityki azylowej Unii Europejskiej*).
3. Ogólnopolską Konferencję Naukową - Zjazd Katedr Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego na temat *Unia Europejska a Prawo Międzynarodowe*, zorganizowaną przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniach 13 - 15 maja 2015 roku w Baranowie Sandomierskim (referat nt. *Wpływ prawa Unii Europejskiej na instytucję ekstradycji*).
4. Międzynarodową Konferencję Naukową na temat *Prawne aspekty polityki migracyjnej Unii Europejskiej a bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich*, zorganizowaną przez Katedrę Prawa Unii Europejskiej Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Wydział Prawa Wschodnioeuropejskiego Uniwersytetu im. Lesi Ukrainki w Łucku, Wschodnioeuropejską

Sieć Uniwersytetów, Stowarzyszenie Wołyń Europejska, Fundację Rozwoju KUL, Fundację Konrada Adenauera, Centrum Badań nad Europejskim Prawem i Polityką Migracyjną oraz Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich Oddział Lubelski w dniu 8 kwietnia 2016 roku w Lublinie (referat nt. *Azyl a ekstradycja*).

5. IV Ogólnopolską Konferencję Prawa i Technologii Lotniczych oraz Kosmicznych, zorganizowaną przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA - Rzeszów i Europejskie Stowarzyszenie Studentów Lotnictwa EuroAVIA Rzeszów w dniach 21 – 22 kwietnia 2016 roku w Rzeszowie (referat nt. *Prawo międzynarodowe wobec zagrożeń cybernetycznych dla żeglugi powietrznej*).
6. Ogólnopolską Konferencję Naukową - Zjazd Katedr Prawa Międzynarodowego Publicznego na temat *Ius cogens - soft law, dwa bieguny prawa międzynarodowego publicznego*, zorganizowaną przez Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniach 19 - 20 maja 2016 roku w Krakowie (referat nt. *Zakaz tortur niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania w kontekście ekstradycji - zagadnienia wybrane na tle orzecznictwa ETPCZ*).
7. VI Konferencję Naukową na temat *Przeszczep szansą na drugie życie*, zorganizowaną w ramach „Rzeszowskiego Świąta Transplantacji”, przez Uniwersytet Rzeszowski, Politechnikę Rzeszowską, Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 1 i Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 2 w Rzeszowie oraz Centrum Medyczne Medyk w Rzeszowie w dniu 21 maja 2016 roku w Rzeszowie (udział w dyskusji).
8. Ogólnopolską Konferencję Naukową na temat *System Narodów Zjednoczonych z polskiej perspektywy*, zorganizowaną przez Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego - Grupa Polska oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marie Curie Skłodowskiej w Lublinie w dniach 13 - 14 października 2016 roku w Warszawie (referat nt. *Reforma Zgromadzenia Ogólnego jako warunek zwiększenia efektywności Organizacji Narodów Zjednoczonych*).
9. Konferencję Naukową na temat *Transplantacja - jestem na tak!*, zorganizowaną przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego oraz Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego przy udziale Stowarzyszenia Polskiej Unii Medycyny Transplantacyjnej i Ministerstwa Zdrowia w dniu 7 listopada 2016 roku w Rzeszowie (udział w dyskusji).
10. Ogólnopolską Konferencję Naukową - Prawo Międzynarodowe Teoria a Praktyka połączoną ze Zjazdem Katedr i Zakładów Prawa Międzynarodowego Białystok - Wilno,

9 - 12 maja 2018 r., zorganizowaną przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku oraz Wydział Ekonomiczno - Informatyczny w Wilnie Uniwersytetu w Białymstoku (referat nt. *Mechanizm uproszczonej procedury ekstradycyjnej*).

11. VII Konferencję Naukową na temat *Przeszczep szansą na drugie życie*, zorganizowaną w ramach „Rzeszowskiego Święta Transplantacji”, przez Uniwersytet Rzeszowski, Politechnikę Rzeszowską, Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 1 i Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 2 w Rzeszowie oraz Centrum Medyczne Medyk w Rzeszowie w dniu 19 maja 2018 roku w Rzeszowie (udział w dyskusji).

5.2. Zagraniczne staże i badania naukowe

Staż naukowy realizowany w The Staffordshire University, na Wydziale Staffordshire Law School, w ramach projektu „UR - nowoczesność i przyszłość regionu” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytetu VI: „Szkolnictwo wyższe i nauka”, w dniach 3–10 kwietnia 2011 r.

5.3. Recenzowanie publikacji w czasopismach

Byłam recenzentem zewnętrznym dla:

"Internetowego Kwartalnika Antymonopolowego i Regulacyjnego. Seria Regulacyjna" (artykuł).

5.4. Członkostwo w organizacjach naukowych

Jestem członkiem:

Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego - Grupy Polskiej ILA
Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich

5.5. Działalność dydaktyczna i popularyzatorska

Od 1. 10. 2003 r. do chwili obecnej pracuję w Zakładzie Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. W ramach wskazanego czasu prowadziłam ćwiczenia i wykłady z prawa międzynarodowego publicznego, prawa konsularnego, prawa europejskiego, prawa Unii Europejskiej, europejskiego systemu praw człowieka, instytucji i źródeł prawa Unii Europejskiej, ochrony praw jednostki w Unii Europejskiej oraz obywatelstwa Unii Europejskiej a obywatelstwa narodowego dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych kierunków prawa, administracji i europeistyki na Wydziale Prawa

i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, prowadziłam seminaria licencjackie i magisterskie z zakresu prawa międzynarodowego dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych kierunków prawa i administracji.

Byłam promotorem 21 prac magisterskich i licencjackich oraz recenzentem 63 prac na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Jestem promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim Pani mgr Sabiny Kubas, wszczętym na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie - Skłodowskiej w Lublinie.

Od 2011 roku regularnie uczestniczę w pracach Komitetu Organizacyjnego Otwartych Konferencji Naukowych na temat *Przeszczep szansą na drugie życie*, organizowanych cyklicznie w ramach „Rzeszowskiego Świąta Transplantacji”, przez Uniwersytet Rzeszowski, Politechnikę Rzeszowską, Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 1, Kliniczny Szpital Wojewódzki nr 2 w Rzeszowie oraz Centrum Medyczne „Medyk” w Rzeszowie (2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 r.).

Od 2013 roku uczestniczę w pracach organizacyjnych, jestem członkiem Komitetu Naukowego oraz Jury Konkursu na wystąpienie podczas corocznych, od 2017 r. posiadających status międzynarodowych, Konferencji Prawa Lotniczego i Kosmicznego oraz Technologii organizowanych przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA - Rzeszów i Koło Naukowe Studentów Lotnictwa EuroAVIA, które odbyły się w 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 r. Celem Konferencji jest prezentacja aktualnie prowadzonych badań naukowych i ich wyników oraz wymiana poglądów w dziedzinie prawa lotniczego, kosmicznego oraz technologii, pomiędzy uczestniczącymi w niej prawnikami, ekspertami, praktykami oraz studentami.

W 2013 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Wpływ prawa Unii Europejskiej na prawo krajowe*, zorganizowanej przez studentów Wydziału Prawa i Administracji, działających przy Fundacji Generator Inspiracji, Zrzeszenie Prawników Polskich – Oddział Wojewódzki w Rzeszowie oraz Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniu 21 lutego 2013 roku w Rzeszowie.

W 2014 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Prawne narzędzia UE w służbie wsparcia aktywizacji młodych*, zorganizowanej przez Podkarpackie Centrum Edukacji Prawnej oraz Zakład Prawa Międzynarodowego

i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniu 20 lutego 2014 roku w Rzeszowie.

W 2015 roku uczestniczyłam w organizacji przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego na Uniwersytecie Rzeszowskim wykładu Prof. Rama Jakhu z Institute and Centre for Air and Space Law McGill University w Montrealu (Kanada) na temat *The Use and Regulations in Space* oraz dr hab. Małgorzaty Polkowskiej, przedstawiciela Polski w Radzie ICAO na temat *ICAO and Space new Challenges*, w związku z inauguracją działalności oddziału Polskiej Agencji Kosmicznej w Rzeszowie, który odbył się dnia 24 listopada 2015 r.

W 2015 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Polska w strefie Schengen - doświadczenia i perspektywy*, zorganizowanej przez Podkarpackie Centrum Edukacji Prawnej, Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego oraz Koło Prawa Międzynarodowego i Europejskiego działające na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniu 19 marca 2015 roku w Rzeszowie.

W 2015 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej - Zjazdu Katedr Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego na temat *Unia Europejska a Prawo Międzynarodowe*, zorganizowanej przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniach 13 - 15 maja 2015 roku w Baranowie Sandomierskim.

W 2016 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Aktualne problemy polityki migracyjnej UE*, zorganizowanej przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego, Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego działające na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Podkarpackie Centrum Edukacji Prawnej w dniu 10 marca 2016 roku w Rzeszowie.

W 2017 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Wpływ międzynarodowych instytucji konwencyjnych na przestrzeganie przez państwa praw człowieka*, zorganizowanej przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego, Katedrę Instytucji Prawnych i Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego i Koło Naukowe Prawa Konstytucyjnego "Constitutio" działające na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, w dniu 16 marca 2017 roku w Rzeszowie.

W 2017 roku uczestniczyłam w organizacji Seminarium Naukowego nt. *System polityczno-prawny państw skandynawskich* zorganizowanego przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego działające na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniu 16 maja 2017 roku w Rzeszowie.

W 2018 roku uczestniczyłam w organizacji Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej na temat *Prawo narodów do samostanowienia w teorii i praktyce międzynarodowej*, zorganizowanej przez Zakład Prawa Międzynarodowego i Prawa Europejskiego we współpracy z Kołem Naukowym Prawa Międzynarodowego i Europejskiego działającym na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, w dniu 22 marca 2018 roku w Rzeszowie.

Lidia Brodowski